

Мартин Фастин, Каролина Кишешевска (Лодз)

ЕДИН НЕИЗСЛЕДВАН ДАМАСКИН ОТ XVIII ВЕК

Предмет на тази статия е изследване на дамаскин *Cod. D. Slavo 26* от 1799 г., съхраняван в Центъра за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“. Изследването се основава върху житие на Св. Мария Египетска, което се намира на листове 198б–201б. Досега ръкописът не е бил предмет на проучване. Предлаганата разработка е първа стъпка в тази посока. Изследването е направено в сравнение с издания от Любомир Милетич Свищовски дамаскин [Милетич 1923], където се намира препис на същото житие. Ще се опитаме да докажем сходството на *Cod. D. Slavo 26* със свищовския кръг паметници и опозицията му по отношение на Тихонравовия дамаскин, като един от по-старинните типове новобългарски дамаскини, съдържащ известни разлики, както в ортографията, така и в лексикалния пласт на текста.

Според описа на славянските ръкописи от Центъра „Иван Дуйчев“ [Христова, Джурова, Велинова 2000: 73–82], паметникът се състои от 201 листа. Написан е на хартия с размер 206x157 мм. Размерите на текстовото поле са 165x130 мм. Броят на редовете е 21 на страница. Тетрадите са с по 8 (и две с по 12) листа, без цифрови означения. Липсва също и оригинална пагинация. *Cod. D. Slavo 26* не е в добро състояние, листовете са откъсани от подвързията, хартията се рони, има много липси, включително началото и краят. Хартията на ръкописа е жълтеникава и тънка, с много ситни вержори. Водните знаци са: крив арбалет с надпис (подобни са срещани в други паметници от същия период) и корона с грозд и литери NI (доста оригинални). Ръкописът е подвързан с кафява кожа, без орнаменти на лицевата страна, отзад втисната с ъгълници и средник, който обаче не може да се възстанови, толкова е изтрит [Христова, Джурова, Велинова 2000: 73–74].

Дамаскинят е писан от четирима книжовници. Този факт предоставя възможност за по-подробни наблюдения върху езика от този период и ставащите в него промени. Основната част от въпросния ръкопис е писана, според палеографски и кодикологични данни, от книжовника

Анастасий от Пазарджик [Христова, Джурова, Велинова 2000: 74]. Писмото му е дребен, понякога среден полукурсив. Другите преписвачи можем да намерим на: листовете 83а–95б са писани от друга ръка, с по-дребен курсив, листовете 71а–б, 142а–161б – от трета ръка с по-едър полукурсив, с лек наклон вдясно, по 22 реда на страница. Четвърта ръка е писала на листовете 200б–201б, изписани със среден нов полуустав, по 22 реда на страница. В текста редовно се употребяват съкращения, ударения и придихания, поставени правилно.

Според авторите на описа, ръкописът е бил редактиран и поправян от книжовник от школата на Йосиф Брадати, както личи от почерка на редактора – едър неправилен полуустав с типични рилски характеристики. По-съществени редакторски намеси има на л. 8б, 29б, 30б, 48б, 56б–58б, 66б, 140а, 141а, 150б–151а, 171б и др. Изглежда, че на места самите книжовници не са могли да се справят със своите задачи (най-вероятно с превода) и са оставяли празни места за дописване. Ръката на редактора на много места е попълвала тези празнини, а на други места личи замяна на едни думи с други и поправки на цели изрази” [ibidem: 74–75]. Бележките на този неизвестен копист, който понякога е попълвал и празни места в текста, се намират например на страници: 199а (поправки, дописки) и 201а [ibidem: 75].

В състава на дамаскин *Cod. D. Slavo 26* влизат следните слова:

1. Л. 1а: Краят на словото за Рождество Христово от Дамаскин Студит
- Є. Лл. 1б–23а: Дамаскина монаха, вподїкона, и Стоудита слово простимь њзыкомь, на ст̄ое вгоѡвленїе, г̄да нашего ісса х̄рта. вч̄е бл̄гвы.
- є. Лл. 23а–35а: Соувота акаѡиста въ преславное вытїе чюдотворенїе ѡ престїе в̄лчцы нашеє в̄цы и пр̄нв д̄вы Марїи, въ Коністанз г̄р̄а, зар̄а кото работа съвршаемь и акаѡистна п̄вснь, въ петоую соувбоутоу ст̄аго и великаго поста.
- о. Лл. 35б–47а: Месеца мартїа, седем̄надесеть. Житїе и жизнь преп̄бнагв, и в̄гноснаго. ѡца нашего, Алеѡїа чл̄вка вожїа. вч̄е бл̄гвы.
- о. Лл. 47а–48б: Иже въ ст̄ыхъ оца нашего ивана архїєп̄кпа Константїнопольскагв, Златоуостагв, словв поочителное, въ ст̄ый великы четвертокъ.

- о. Лл. 48б–68б: **Мцъ** февруаріе, В. Дамаскина монаха иподіакона и Стоудита, слово въщымъ ѣзыкымъ, на г̄доу нашемоу иссоу х̄ртоу, четвордесетное сретеніе.
- л. Лл. 48б–68б: **Мцъ** февруаріе, В. Дамаскина монаха иподіакона и Стоудита, слово въщымъ ѣзыкымъ, на г̄доу нашемоу иссоу х̄ртоу, четвордесетное сретеніе.
7. Лл. 69а–78б: Слово за Теодор Стратилат, без началото.
- ѡ. Лл. 78б–93а: **Мца** втоомвріа **БС**. мочненіе ст̄аго славнаго великомч̄ника Димитріа муроточиваго. преписано на общій ѣзыкѣ. ѿ иже въ монасѣхъ меншаго, Дамаскина иподіакона и Стоудита, имоуша въкоупѣ ѿ чюдесъ некїе повѣсты. вче бл̄гви.
9. Лл. 93б – неизписан.
- Ѣс. Лл. 94а–102б: Мочненіе ст̄го славнаго великомч̄ника февдора Тирона преписану на въщій ѣзыкѣ ѿ иже въ монасѣхъ меншаго Дамаскина иподіакона и Стоудита. избранно же въ пръвзю соуботоу ст̄аго и великаго поста.
- ѢѢ. Лл. 102б–116а: Мочненіе ст̄ымъ и славнымъ великомочненікоу Хв̄имъ четридесети^и.
- Ѣє. Лл. 116а–128б: Слово на ст̄ое бл̄говещеніе, превл̄гословеніе вл̄чци наше в̄ци, и пр̄нѣ дв̄ы Мр̄їи. списано ѿ иже въ монасѣхъ менши Дамаскина иподіакона и Стоудита вче бл̄гви.
- Ѣо. Лл. 129а–141б: Дамаскина монаха иподіакона и Стоудита. слову на в̄гочеленое погревеніе г̄да нашего ісса х̄а и на плачь пр̄стїї в̄ци, и еже въ адъ, въшестїе, вче бл̄гви.
14. Лл. 142а–149б: Слово на Дамаскин Студит за 10-те божи заповеди, без началото.
15. Лл. 150а–160б: Част от житието на Йоан Златоуст и разказ за пренасянето на мощите му, без началото.
- Ѣл. Лл. 161а–179б: Месяць августо **С** Дамаскина инока иподіакона и Стоудита, слово въщымъ ѣзыкымъ на превбраженіе г̄да и б̄га и сп̄са нашего исса х̄рта.

Ѣ. Лл. 180а–190а: Мѣца августѣ Сѣ. Дамаскина инока иподѣакона, и Стоудита, словѣхъ вѣщимъ ѣзыкѣмъ, на вспеніе престѣе владдичицы нашее вѣгородици, и присенѣ двѣи, Марїи, ѡче вѣгѣсловѣ.

18. Лл. 190б – неизписан.

Ѣс. Лл. 191а–195б: Неделѣа вторѣ ѡ Матѣеѣ глава четвѣрта.

20. Лл. 196а–196б: без начало и край, част от тѣлкуванїята на Йоан Златоуст върху евангелието от Матей, за третата неделя на поста.

21. Лл. 197а–198б: Похвално слово за Богородица (за Рождество Богородично), без началото.

22. Лл. 198б–201б: Мѣца апрїлѣа, А.и петѣе недели стѣе четиридесетницы. житїе и жизнѣ прѣбѣе Марїи Егѣптенины списано вѣщимъ ѣзыкѣмъ, ѡ иже вѣ монастыхъ меншаго Дамаскина иподѣакона и Стоудита.

За сравнение изброяваме 36-те статїи влизаци в сборника Съкровище на Дамаскин Студит, главно житїя на светци и празнични проповеди, съобразени с нужди на църковния календар. Те са следни:

1. Слово за Благовещение,
2. Слово за Рождество Христово,
3. Слово за Богоявление,
4. Слово за Сретение,
5. Слово за възкресение Лазарево,
6. Слово за Цветоносие,
7. Слово за погребение Христово,
8. Слово за възкресение Христово,
9. Слово за Възнесение,
10. Слово за Св. Дух,
11. Слово за Преображение Господине,
12. Слово за Успение Богородично,
13. Слово за Въведение Богородично,
14. Слово за Св. Георги,
15. Поучение против плача за умрелите,
16. Поучение за поста и въздържанието,
17. Слово за Св. Теодор Стратилат,
18. Слово за Св. арх. Михаил и Гавриил,
19. Слово за Св. Евстатїй,
20. Слово за Св. Николай Мириликїйски,
21. Притча за митаря и фарисея,
22. Притча за блудния син,
23. Слово за Второто пришествие,
24. Слово за изгонването на Адам,
25. Слово за иконите,
26. Слово за поклонение на кръста,

27. Слово за Св. Мария Египетска,
28. Слово за Томина неделя,
29. Слово за Неделята на мироносиците,
30. Слово за Неделята на разслабления,
31. Слово за Неделята на самарянката,
32. Слово за Неделята на слепия,
33. Слово за Неделята на никейските отци,
34. Слово за Неделята всех светих,
35. Слово за Св. Димитър Солунски,
36. Слово за Св. Теодор Тирон.

Сборникът *Cod. D. Slavo 26* съдържа само 11 слова от Дамаскин Студит, от които 5 са постоянни в дамаскините от I тип, а 2 от II тип. Останалите са типични за новобългарските сборници, но някои от тях (напр. Поучението на Йоан Златоуст за Велики четвъртък, беседи върху Евангелието от Матей за 2 и 3 неделя от Великия пост, Разказ за Чудо на Св. Богородица с Константинопол) са редки и не се намират в нито един от типичните за IV тип новобългарски дамаскински сборници [Христова, Джурова, Велинова 2000: 79]. Названието „дамаскин” се използва доста условно за тези сборници, към които принадлежи нашият ръкопис, защото те са преживели еволюция, водеща до съчетание на оригинални дамаскинови творби с други съчинения, преведени от съвременния гръцки или руски език. Изследваният паметник се отличава с твърде разнообразно съдържание, състоящо се от група слова на Дамаскин Студит, група апокрифи и доста подобни на тях повествователни творби, а така и група поучения, чрез която много добре запазва своя нравопоучителен характер. Произведения от най-старата българска книжовна традиция не се срещат. Този сборник със своето съдържание се вписва много добре в тогавашните литературни правила. Както ще покаже по-нататъшното изследване, сборникът е бил съставен от слабообразовани книжовници, които са нямали достъп до литературата на т. нар. напредналите страни, а главната му цел е да поучава простолюдието, да пропагандира и да опазва християнската вяра. Едновременно с промяната в състава на дамаскините в тях започва да навлиза и общоразбираем, говорим език, което личи и в Житието на Св. Мария Египетска.

Съгласно с класификацията на Евгения Дьомина [Демина 1985], могат да се изброят 8 различни типа дамаскински сборници. Основният делителен белег е техният език и съдържание. Сред дамаскините, написани на стария книжовен език, могат да се посочат следните видове:

а) македонски тип – той съдържа статии от Съкровището, преведени от Григор Прилепски. За този тип е характерно пълно съвпадане на съдържанието на сборника с гръцкия му източник. Може да се

предположи, че преводът е направен от едно из първите три издания на Студитовата творба, тъй като в него липсват съчиненията на А. Маринос, добавени към Съкровището от венецианските издатели по време на четвъртото и петото издание, както и слова на новогръцкия писател Й. Картанос, които по-късно изместват съчиненията на Маринос. Към македонския тип принадлежат: Дамаскин № 313 БНБ, Кичевският дамаскин, Киевският дамаскин, Дамаскин № 129 БНБ, Дамаскин № 515 БНБ, както и дамаскин № 66 на Патриаршеската библиотека в Белград.

б) Средногорски тип (наричан също така рилски или западнобългарски) – към него се отнасят сборниците, които съдържат статиите на Дамаскин Студит, но в друг превод. Според Б. Цонев [Цонев 1940: 280] този превод е направен някъде в района на Средна гора, една от възможностите за локализация е манастирът Варовитец близо до Етрополе. На различно мнение са обаче Д. Петканова – Тотева и П. Илиевски, които му сочат за място на неговото създаване Рила или Западна България. Въпреки това Е. Дьомина смята, че нито един от споменатите по-горе автори не е в състояние да намери убедителни доказателства за да подкрепи своята теория. Към този тип сборници принадлежат: Рилският дамаскин № 4(10)78, Дамаскин № 218 от Патриаршеската библиотека в Белград, Еленският дамаскин, Аджарският дамаскин, Костенечкият дамаскин, Нежинският дамаскин както и определени статии от този тип дамаскини можем да намерим в другите сборници, между другото в Дриновския и Бобошевския дамаскини. Интересен за нашето изследване може да бъде фактът, че макар в Бобошевския дамаскин и да се намира Житието на св. Мария Египетска, преведено на църковнославянски, то не е преведено от Съкровището на Дамаскин Студит, а принадлежи на ерусалимския патриарх Софроний. Тази черта свързва Бобошевския ръкопис с новобългарските дамаскини.

в) Трети тип – без свое название. Към този тип принадлежат редица ръкописи от XVII век, в която влизат определени статии на Дамаскин Студит (средногорски превод), а освен тях и много други съчинения от различни автори. Можем да изброим следните паметници, принадлежащи към този тип. Това са: Луковитският сборник № 134 ЦМ, Копривщенският сборник № 685 СНБ, Сопотският сборник № 420 БНБ, Сборник № 470 БНБ, Плевенският сборник № 323 СНБ, Сборник XVII в, включен в състава на паметника съхраняван от М. М. Сарафова.

г) Четвърти тип – към него спада само един паметник, т. е. Букурещкият дамаскин № 79 РАН. В него намираме нов превод на църковнославянски език, в неговия състав влизат 27 статии от Съкровището. Учените смятат, че преводът спада към изданието на

източника от 1568 или 1570 година, тъй като само към тях са добавени статии на А. Маринос, от които една влиза в състава на Букурещкия дамаскин.

През XVII в. се появяват сборници, създадени вече на новобългарски книжовен език. В тях се намират статии от различни по своя произход преводи на народен език. В повечето типове на новобългарските дамаскини се използват преводи от началото на XVII в. Съдейки по различни черти на езика и стила на превода, може да се стигне до извода, че техният произход трябва да се свърже с поне два балкански книжовни центъра, намиращи се в Източна България, при това в един от тях работят не по малко от двама преводачи. За първите новобългарски дамаскини е характерно това, че в тяхната основа се намират произведения от дамаскинските сборници на традиционен книжовен език. За четвъртия тип на новобългарските дамаскини е характерно обаче използването и на двата нови превода от втората половина на XVII в., които, както можем да предположим, опирайки се на диалектните им особености, са възникнали в някой от мизийските книжовни центрове. Първият от тези преводи също има за основа произведения на стария книжовен език, докато създателят на втория при някои от статиите използвал гръцкия източник [Демина 1985: 53–54].

Към новобългарските дамаскини спадат следващите типове:

а) първи тип – към него можем да причислим следните дамаскини от XVII в.: Тихонравовият дамаскин, Протопопинският дамаскин, Копривщенският дамаскин, Троянският дамаскин, № 1073 СНБ и № 117 ПНБ от XVIII в. Малко редуциран устойчив състав на този тип дамаскини съдържат също дамаскините № 118 ПНБ, № 721 СНБ и № 344 СНБ (двата последни от XVIII в.) Част от статиите от устойчивия състав на дамаскините от този тип може да се намери в редица по-кусни сборници, но тъй като в тях те се смесват със значително количество статии от други източници, не можем да ги причислим към първия тип новобългарските дамаскини [Демина 1985: 54–57].

При този тип дамаскини може да се забележи, че включените в тях слова от Съкровището не са много (най-много в Тихонравовия дамаскин – 11), освен това не съществува съответствие в порядъка на статиите.

б) Втори тип – към него спадат дамаскините, основани на преводите от първата половина на XVII в. Към него спадат следните сборници: Дряновският дамаскини А и Б, Тревненският дамаскин, доста голяма част от устойчивия състав се намира също така в Люблянския и Котленския дамаскини. В последния, написан от Софроний Врачански през 1765 година, се забелязват изменения в реда на статиите [Демина 1985: 57–59].

В дамаскините от този тип статиите за Въведение Богородично в храма и Житието на св. Мария Египетска не са взети от Съкровището на Дамаскин Студит (тях ги няма в средногорския превод) – автор на житието както в Бобошевския дамаскин, така и в новобългарските дамаскини от двата първи типа явява се патриарх Софроний.

в) Смесен тип – През XVII в. се появяват сборници, чиито съставители се обръщат към двата споменати по-горе типа. Пример на такъв сборник може да бъде Сливненският дамаскин № 709 СНБ, написан в Източна България през XVII в. В неговия състав можем на намерим и статии, срещани само в първия тип, както и такива, които познаваме само от втория. Не се срещат статии, които не са известни от тях.

г) Трети тип – този вид сборници също е основан на преводите от началото на XVII в. Към него принадлежат следните сборници: дамаскин № 712 СНБ, дамаскини № 36 (62) и № 37 (63) от колекция на Григорович, дамаскин № 271 от колекция на Барятински (всички от XVII в.), дамаскин № 714 СНБ, дамаскин № 1055 СНБ, дамаскин № 742 СНБ (трите от XVIII в.), дамаскини № 1089 и № 1090 СНБ (от XIX в.).

За този тип дамаскини е характерно неголямо количество на статии. Не се срещат дамаскини от този тип с повече от 7 слова. Тъй като те са дошли при нас главно в преписи от втора половина на XVII в., и в тях намираме по-нов вариант на текстовете, по отношение на тези от Тихонравовия дамаскин, може да се предположи, че протографът, от който те произхождат, е съставен през същото време [Демина 1985: 59–60].

д) Четвърти тип – основан на преводи от втора половина на XVII в., с използване на статии от двата новобългарски превода. Към този тип принадлежат: Беленският (Пантелеевият) дамаскин, Свищовският дамаскин, дамаскин № 39 (65) от колекцията на Григорович, Берлинският дамаскин, дамаскин № 133 ЦМ, дамаскин № 1067 СНБ и дамаскин № 1083 СНБ.

За дамаскините от този вид е характерно, че за първи път се появяват новобългарски преводи на много произведения на Дамаскин Студит, между другото на Житие на св. Мария Египетска и Слово за Успение Богородично. Тези преводи не се срещат в дамаскините от средногорския тип. Освен всичко споменато, една отличителна черта на този тип е също присъствието на нови преводи на много произведения, познати от по-старите типове.

Други характерни черти на четвъртия тип новобългарски дамаскински сборници са: отражение на източните, мизийските говори, особено на свищовския, което може да се види по употреба на форма „ети” вместо старославянското *ѣтъ*. В някои от дамаскините книжовникът, който

преписвал текста, е приписал на Дамаскин Студит дори тези съчинения, които са от други автори.

Почти всички сборници от четвърти новобългарски тип са били намерени в Източна България, особено в Свищов и Свищовско. Единствено Дамаскин 39 от сбирката на Григорович е бил намерен в Западна България, в село Вакарел, но, съдейки по диалектните му особености, той е бил пренесен там от Североизточна България. Като имаме предвид, че характерните черти на дамаскините от четвърти тип можем да намерим в Беленския дамаскин от XVII – началото на XVIII в., можем да приемем, че протосборникът, който е тяхна основа, е съставен не по-късно от втората половина на XVII век [ibidem: 61].

Съгласно наблюденията на Дьомина, дамаскините от четвърти новобългарски тип се различават значително по своето съдържание и реда на словата, намиращи се в тях. Това личи от сравнението на съдържанията на Свищовския дамаскин и *Cod. D. Slavo 26* от 1799 г.), а понякога и с източника, от който книжовникът е взел съответната статия. По всяка вероятност всеки от създателите на тези дамаскински сборници е имал по-творчески подход към своята работа, отколкото книжовниците от по-ранни времена, като е избирал и подреждал текстовете съгласно със своята визия за сборника. Въпреки това всички споменати по-горе дамаскини от четвърти тип съдържат такива статии, които не се срещат в по-старите сборници, и тази черта свидетелства, че въпреки многочислените разлики, те могат да бъдат причислени към същия тип. Към устойчивия състав на IV тип принадлежат следните творби (с * отбелязваме творбите, присъстващи в нашия дамаскин):

1. Единайсет статии на Дамаскин Студит, които не се срещат в дамаскините от I и II новобългарски тип:

- а) Слово за Богоявление*,
- б) Слово за Сретение,
- в) Слово за Благовещение*,
- г) Слово за мъчението на Теодор Тирон*,
- д) Слово за Преображение*,
- е) Слово за Успение Богородично*,
- ж) Житие на св. Мария Египетска*,
- з) Слово за Съшествие на Св. Дух,
- и) Слово за мъчението на Теодор Стратилат*,
- й) Слово за поста и въздържанието,
- к) Слово за блудния син.

2. Статиите, известни по-рано от дамаскините от първия и втория тип:

- а) Слово за Рождество Христово от Дамаскин Студит*,

- б) Повест за чудесата на архангелите Михаил и Гавриил от Дамаскин Студит,
- в) Житие на пустинника Сава,
- г) Слово за четиридесет великомъченици*,
- д) Житие на св. Никола Мирилийски от Дамаскин Студит,
- е) Житие на св. Георги Победоносец от Дамаскин Студит,
- ж) Слово на Въздвижение на св. кръст,
- з) Поучение за вредата от пианството,
- и) Житие на Илия Тезвитец,
- й) Житие на Алекси*,
- к) Апокриф за апостол Павел,
- л) Слово за второто пришествие от Дамаскин Студит,
- м) Слово за душевното покаяние от Йоан Златоуст,
- н) Слово за десетте заповеди от Дамаскин Студит*,
- о) Слово за Въведение Богородично,
- п) Преставление на Йоан Златоуст,
- р) Житие на Симеон Стълпника,
- с) Слово на Рождество Богородично*,
- т) Житие на Евстатий от Дамаскин Студит,
- у) Апокриф за апостол Тома,
- ф) Житие на св. Петка Търновска,
- х) Слово за мъчението на св. Димитър Солунски от Дамаскин Студит*,
- ц) Слово за Козма и Дамиан,
- ч) Слово за погребение Христово от Дамаскин Студит*.

3. Статии характерни за дамаскините от четвъртия тип:

- а) Богородичен акатист,
- б) Слово за пренасяне на мощите на Йоан Златоуст*,
- в) Премъдрости на Соломон,
- г) Житие на Васил Кесарийски,
- д) Слово за мъчението на Кирик и Юлита,
- е) Слово за пророка Данаил и трите вавилонски отрока,
- ж) Слово от Йоан Златоуст за поста и покаянието.

4. Статиите, които се срещат само в един от сборниците от четвъртия тип:

- а) Слово за чудесата на Богородица,
- б) Слово от Йоан Златоуст на Великия четвъртък*,
- в) Слово от Йоан Златоуст на Великден,
- г) Слово на Възкресение Христово от Йоан Златоуст,
- д) Слово за апостолите Петър и Павел,
- е) Слово за светия архангел (без заглавие),
- ж) Повест за неседали,
- з) Карманлийско евангелие,
- и) Слово за Спиридон чудотворец,

- й) Похвално слово за Богородица,
- к) Ходене на Агапия из рая,
- л) Ходене на Богородица по мъките,
- м) Поучение за всички празници,
- н) Избрани речи на мъдри мъже,
- о) Слово за бързотечността на живота от Ефреми,
- п) Слово на възнесение Христово.

Освен изброените по-горе типове новобългарски дамаскини от XVII в., трябва да се спомене и за редица сборници, които са възникнали през XVIII век и са свързани с тях само частично, заради включените в техния състав отделни произведения от Дамаскин Студит, също така и на нови преводи. Кодексите, в които те се намират, се различават значително по своето съдържание – в повечето случаи не може вече да се говори за някакъв устойчив състав [Демина 1985: 60–63].

В нашата статия се занимаваме по-подробно с текста на Житие на св. Мария Египетска от *Cod. D. Slavo 26*. В дамаскинските сборници откриваме два варианта на текста, които са сходни по сюжет, но се различават по съдържанието си. Единият от тях ни е известен от дамаскините от първи новобългарски тип (Тихонравовия и 1073 СНБ), втори новобългарски тип (Дряновските А и Б, Тревненския и Котленския) и от 1066 СНБ смесен тип. Вторият се появява в дамаскините четвърти новобългарски тип (Свищовския, Берлинския и 39 [65] Григ.). В дамаскините от средногорския тип този превод не се среща, от което може да се стигне до извода, че вариантите от новобългарските дамаскини от първи и втори тип не са взети от сборника Съкровище, а са преведени от по-стар славянски източник, в който се е намирал текстът, създаден от ерусалимския патриарх Софроний. Точно този църковнославянски текст се намира в Бобошевския дамаскин, който съвпада към средногорския тип.

Текстът на житие на св. Мария Египетска от дамаскин *Cod. D. Slavo 26* е написан от двама книжовници. Писан е с дребен, на места среден полуустав, а по страниците 200б–201б се вижда ръката на втория преписвач, който е използвал среден нов полуустав (22 реда текста на страница). При втория преписвач могат да се забележат в по-голямата степен диалектни езикови, а също и пълното пренебрегване на ударенията, които не се отбелязват по никакъв начин.

Преписвайки текста на Житието на Св. Мария Египетска разделихме думите (както и Милетич), с някои изключения. Оригиналната система на редовете не е запазена, края на реда отбелязваме с |, а края на страницата с ||. Не разкрихме съкращенията, оставихме и и ы без да поправим грешките на копистите, ударенията отразихме с един символ, спазихме точно интерпункцията.

За да докажем, че дамаскин *Cod. D. Slavo 26* от сбирката на Центъра „Иван Дуйчев“ произхожда от свишовския кръг, ще опишем езиковите черти на Житие на св. Мария Египетска по начин, подобен на изданието на Свишовския дамаскин, осъществено от Л. Милетич през 1923 г.

Житието на св. Мария Египетска намиращо се в дамаскин *Cod. D. Slavo 26*, е писано от двама кописти. Първият копист¹ (в описа определен като „първа ръка“) е писал листове 198б–200а, неговото писмо е дребен, на места – среден, полукурсив. Листове 200б–201б са написани от другия копист (в описа определен като четвърта ръка). Неговото писмо е среден нов полуустав

Ще започнем от наблюденията върху правописа и звуковата система. В първата част от ръкописа (листове 198б–199б) се използва само *ъ*, който се употребява на мястото на етимологичния *ь*, например: *радостъ*, *денъ*, *старецъ*. Единственото изключение е: *ѿ монастирътъ*. Във втората част на текста (листове 200а–201б) книжовникът използва само *ь*, например: *четири пати са наканихъ и веке не можехъ да влѣзе твѣгизь втидохъ* с изключение на една дума, където се използва *ъ* на етимологичното му място (при *единь стлѣпъ*). Това се дължи на факта, че става дума за група *лъ*, която, също както и *ръ*, обикновено запазва правилен правопис. Трябва да се отбележи също така и фактът, че първият от преписвачите, когато изпуска *ер*, отбелязва това с паерчик, докато вторият доста често не отбелязва пропуснатите ерове, например: *сає слзи, в, сам, ѿхажахъ*.

При втория преписвач често срещаме буква *а* там, където би трябвало да има *ъ*, например: *препанваха*, *понаватре*, *четири пати*, *просалзиѿа*, *парвѿю пать*.

От знаковите на носовките се среща само *ь*, която при втория преписвач се използва винаги на мястото на етимологично *ѿа*, (тази особеност е характерна за Свишовски дамаскин, където знакът на малката носовка се среща навсякъде), например: *поканѿе*, *изъ гемѿта*, *глѣахъ ноцѿимъ*, *стохъ тамъ*. Само в един случай има отклонение от това правило и има фонетична стойност *е*: *са поклоныхъ сасъ слзи на стѿ онози древо*. При първия преписвач знакове за носовките не се срещат.

В текста на житието може да се забележи редукция на гласните в неударените срички (на няколко места редукция се среща и в ударени срички):

¹ Според описа – книжовник Анастасий от Пазарджик.

- а) а в ъ: тѣквѣзи, помислъ *тѣквѣзы*, лѣд;
- б) е в и: бѣши, да помогни, мислеши, ѿтиди, *излѣзи* и старецъ Звсѣма, да влѣзи, и катѡ *врзвеши*, земѣты, динют^і, диноть, твоинготокъ, треперени;
- в) и в е: многѡ *пзѣ*;
- г) о в у: квгѣ, на нбѣтѣ, ѡчищеніе *двшѣвнѣ*, *вторѣ* крѣченіе, *прзѣвотѣ* крѣченіе, *сѣчкѣ* ѡсрѣдѣе, ѡнвгѣсѣ, нѣкѣй, блѣзѣ, тѣмѣ, никѣй, пѣбѣгна, тѣгѣсѣ, ѡнѣзы, многѣ, навлѣнѣ, а *тѣ* азѣ *гѣ* цѣ ѡплати, ѡгѣдѣха, динют^і, ѡтѣждѣха, ѡтѣжда, ѡтѣдох^і, стѣдохъ, тѣгѣзѣ, парѣю патѣ, кадѣтѣ, стѣгнах^і на *храмѣ*, манастирютѣ, старецѣ, акѣ, катѣ;
- е) у в о: доло.

Може да се установи, че най-често се среща редукцията на гласната *о*, за която се намират най-голямото количество примери. Доста честа е също така редукцията на *е*. Редукцията на *а* не се отбелязва толкова често в правописа. Случаите на редукциите на *и* и *у* са само okazjiонални.

Що се отнася до ударението, изследването е доста затруднено, защото вторият копист не е отбелязвал ударенията. В първата част от текста успяхме да намерим само един пример за остатък от древното ударение на последната сричка: *Велѣко нѣщо добро*.

Други фонетични промени:

- а) изпадане на началното *в*: сѣкого, сѣчкѣ, зѣха, зѣх^і;
- б) изпадане на *й* вътре в думите: дѣдѣ, дѣдох^і;
- в) изпадане на началното и вътрешно *х*: *фрѣлихъ*, *излезомѣ*, *ѡтѣждѣха*, *ѡтѣжда*, *дрѣсамѣ*, *прѣлѣ*;
- г) някои думи нямат една определена форма и се явяват в различни фонетични варианти: *калѣгерѣ* – *калѣгери*, *акѣлѣѣта* – *акѣлѣѣта*, *мангарѣ* – *мангерѣ*;
- д) асимилация на групите: *вздѣженіе*;
- е) поява на меко *к* вместо *ч*: *векѣ*.

Една от изключително важните черти на езика на изследвания сборник е използването на кратки местоименни форми *ма*, *та*, *са*, (литературни *ме*, *те*, *се*). Това явление е много характерно за мизийските говори, където се е запазило и до ден- днешен (произнасяно като *мѣ*, *тѣ*, *сѣ*). Причината за това явление е смесването на носовките в тези говори и това, че вместо

етимологичната, в кратиките местоимения намираме континуант на старата *ж*.

Сравнявайки фонетичните черти на запазените фрагменти на изследваното житие, може да се заключи, че всички те са изброени от Милетич в изследването на Свищовския дамаскин и затова смятаме, че принадлежат към източнославянските езикови черти на текста.

Следващата стъпка в нашето изследване ще бъде преглед на начина, по който преписвачите са използвали членните форми. От текста са ексцерпирани намиращите се там примери за членуване, които са сравнени с тези, използвани в съответните фрагменти на Свищовския дамаскин. Резултатите са следни:

Във фрагментите на текста на житието, запазен в изследвания ръкопис, намираме общо 70 членни форми (имаме предвид номиналните фрази), в текста на Милетич те са само 59. Членните форми, които са добавени в сравнение със Свищовския дамаскин, се срещат главно в частта, писана от втория копист. Най-голямо разнообразие се забелязва при формите за мъжки род – освен примери за редуция, на няколко места се срещат и остатъци от падежни форми на показателното местоимение. И така:

а) членните форми за мъжки род – в целия запазен текст съществуват 21 такива форми (при Милетич – 16), от които 11 при първия копист, и 10 при втория. Формите без остатъците от падежни форми изглеждат по следващия начин.

При първия копист:

-аѣъ – 3 случая от 11 (27%), (при Милетич 2 от 16 – 12,5%), появяват се само при определената фраза във функция на подлог: *тѣзи како мѣслещи Стѣрецаѣъ*, тогизи стѣна тѣтакси *Стѣрицаѣъ*, тѣгисѣ и каже *Стѣрецаѣъ*;

-w – 1 случай от 11 (9%), (при Милетич не се среща) – тази членна форма също се появява при определената фраза във функция на подлог: *привлижѣва дѣниѣ*;

-а – 3 случая от 11, което прави 27% (при Милетич 2 случая от 16 – 12,5%) – никога не се срещат при номинална фраза във функция на подлога, а само при определена фраза във функция на допълнението. Примерите са следни: *покаѣниѣ стрѣва великѣ рѣдоствѣ на нѣтъѣ, и на бѣга*, и почѣти са *ѣ бѣга*, *може покаѣниѣ да помѣгни на члѣва*;

-ѣѣъ – 2 случая от 11 (18%), (при Милетич тази членна форма се среща само един път като ѣѣ), само при определена фраза във функция на допълнението: *идѣ на ѣрдѣнѣската рѣкѣ, на монастѣрѣѣъ*, *излѣзеѣа сѣчките калѣгерѣ ѣ монастѣрѣѣъ*;

-ѣѣъ – 1 случай от 11 (9%), (при Милетич не се среща), при определена фраза във функция на допълнението: *в чѣстѣѣѣ понѣдѣлникѣ*.

И при втория преписвач:

-ють, ют' - 2 случая от 10 (20%), при Милетич това е най-честата форма, 3 случая от 16 (19%). Примери: (коги стигна *динют'*, са пречестих' на *манастирють*) Тази членна форма се използва както за номинална фраза във функция на подлога, така и за определена фраза във функция на допълнението;

-8 – 1 случай от 10 (10%), (Ѡговори Старецъ и рече), при Милетич не се среща. Сравнявайки това изречение със съответния текст от Свищовския дамаскин (този фрагмент в нашия ръкопис липсва) (Отговори старецъ и рече ѱ), смятаме, че в този случай членната форма определя номинална фраза във функция на подлога;

-ю – 3 случая от 10 (30%), (и варвѣх' в *пѣтю*, да видѣ *стѣю* крѣтѣ, никси не ма запр като *парвѣю* пѣть) при Милетич 2 случая от 16 (12,5%). Във всички случаи с членувана форма се определя фразата във функция на допълнението;

-отъ – 2 случая от 10 (20%), (азъ като стрѣвах' *грѣхотъ*, на *динотъ* онзи), при Милетич среща се като отъ – 1 случай от 16. И двата случая определят фразата във функция на допълнението.

Освен изброените тук членни форми от мъжки род, в съответните фрагменти на Свищовския дамаскин можем да намерим и следните примери: -зтѣ (излѣзеѣа сѣчките калѣгери от *монастиръзтѣ*) и -тѣ(в' *чистѣтѣ* понеделникъ), които срещаме само в един пример. Що се отнася до членните форми, в които откриваме падежни форми на показателното местоимение, т. нар. склоняеми членни форми, то те се срещат на три места в изследвания текст. Те са:

-токъ (и стѣри са на *старѣцатокъ*) при първия копист и -токъ (оугаждамъ кефиль на *твои́готокъ* сѣа, да дресамъ на *сина́токъ* твоего) при втория (при Милетич и на трите места се среща само -токъ: и стѣри са на *старѣцатокъ*, та угаждамъ кефиль на *твои́готокъ* сина, какъ да дрѣсамъ на *сина́токъ* твоего).

б) Членните форми за женски род не представят особен интерес. Те са 20 на брой (при Милетич – 19), и винаги това е формата -та. Ето и няколко примера: да влѣзи по въ *взтрешната* пѣстинна, да четѣ *акъсафѣята* си, Ѡ *десната* мѣ страна, да мы стрѣватъ *во́лѣта*.

в) Членните форми за среден род се срещат доста рядко, само в 8 случая (при Милетич – 6) при първия копист освен най-честата морфема -то, -тѣ (която, като единствена появява се и при втория преписвач) – 3 случая от 5 (на *тази* Стѣ грѣхове́те и *пока́ниетѣ*, е сѣсъ *сѣчкотѣ* доврѣшенъ, *тѣлото* мѣ), появява се също и формата с редукция – тѣ (на *нѣтъ*, си оумрси *прѣвотъ* крѣне́не) (при Милетич – в един случай от 6).

г) Членните форми за множествено число – са 21 на брой (при Милетич – 18). Подобно на Свищовския дамаскин те винаги се изразяват с морфемата -те. Ето и някои от примерите: (Ѡ члѡциѡте, на тѡзи стѡ грѣхѡвѣте, Ѡ околѡврѣстныѡте, кѡсмыѡте на главѡта).

Анализиrowаният материал дава основание да се твърди, че по време на създаване на ръкопис *Cod. D. Slavo 26* от 1799 г. не е съществувала една определена норма за членуване при имената от мъжки род в говора на преписвачите и това е причината за появата на толкова различни форми.

В текста на житието се появяват и остатъци от старобългарската падежна система. Може да се намерят примери на родителен падеж: и катѡ са Ѡдѣлиха едѣнѡ Ѡ дрѣгигѡ, на ваздѣженѣ чѣгнаго крѣта, изѣдох' половина хлѣба. Има и примери за дателен падеж (да са помоли бгѡ; стѣгнах' на храмѡ стѡмѡ ѡманѡ прѣтичѡ – тук също в падежни форми, превърнали се в езикови формули, с грешна форма на дателен падеж, женски род), винителен падеж(сѣбѡго члѡка спѡва; данѡ намѣри нѣбѡго стѡрѣца пѡциниѡка; дѣто си родиѡ гдѡ нашаго ѡа хѡ (тук също като езиковата формула); тамѡ питах' ѡдногѡ члѡка), творителен падеж (глѣах' ношимѡ) и местен (рѡдѡстѡ вѡвѣтѡ на нѡса ѡ едѣномѡ грѣшницѡ кѡюцим се.) падеж.

В текста се откриват и звателни форми, които двама кописти редовно и правилно използват, както личи по следните примери: дѡ, влѡцѡ, вѡѣ, прѣста дѡ; влѡцѡ вѡѣ; влѡѡ, влѡѡ.

Като особеност може да се посочи и единствения случай на използване на множествено число с е-окончание: и са смѣсихѡ сѡс дрѣгите члѡѡ.

Особен интерес представлява системата на показателните местоимения и наречия, присъстващи в съответния за изследване брой. Материалът показва, че този паметник отразява източен диалект с характерна частица -зи (-с) и принадлежи към третия демонстративен тип на местоименната система [Велчева: 224–225], образувана от формите: *тѡзи – тѡзи – тѡѡ – тѡзи – тѡкѡс – тѡкѡс – тѡгѡс – (тѡѡ) – тѡкѡ*.

Като се има предвид времето, когато е създаден преписът на Житието на св. Мария Египетска, в текста няма и следа от старото склонение на показателните местоимения и тричленната показателна система. Като показателно местоимение за мъжки род, единствено число, се използва *тѡзи* (само един пример: *тѡзи стѡрѣцѡ вѣше тѡврѣдѡ добродѣтеленѡ*), която вероятно заема мястото на по-ранната *тѡизѡ*², която в текста изобщо не се среща. За женски род се среща формата *тѡзи* (също само един пример: на *тѡзи стѡ*), която вероятно е застъпник *тѡзи*. По-често се срещат формите за среден род (*тѡѡ/тѡи*), които се различават от останалите членове на

² Б. Велчева споменава, че този може да произхожда от тѡзи, но достъпните извори не дават достатъчни доказателства; в: [Велчева: 173].

местоименната система. Произходът им не е ясен [ibidem: 186–187], но през XVIII–XX век те са били доста разпространени в източните говори, където съществуват и днес. В паметниците от Североизточната България те са изместили формите *това/този*, характерни за системата с частица *-зи*. Формата *тѣй/тѣи* в нашия текст се среща на шест места, всеки един от случаите се потвърждава в Свищовския дамаскин (примери: *зарѣ тѣй* са мѡлѣ на вѣше гдѣтвѡ; *недѣи ма остава тѣи рекох* и *излѣзох* и др.).

По-разнообразна система представляват формите на показателните местоимения използвани за множествено число. Те са следни: *тези/тези* (два примера: като чю *тѣзи дѣмы*; *тези рекох* и *зех* малко разговор), *онези*, *внези*, *онѣзи* (последната само в „Cod. D. Slavo. 26”), първоначално *теизи*, *онези* [ibidem: 195], смятани тогава за по-книжовни.

На няколко места в текста се появява местоимението *онзи (онези)*, използвано по начин, който позволява то да се определи също като „предпоставен член” [Милетич 1923: 28–29], пр. *амі іа иді на иурдѣнзската рѣкѣ, на монастирѣтъз дѣтой там влѣзз, да вѣдишѣ дрѣги поголѣми сѣсъ доврѣ рѣботи ѡ тебе, тогизи стѣна тѣтакси Стѣрицаѣтъз, и ѡиди на ѡнзи монастирѣз; и извади три мангере и ми даде за име хво зех ги истина азъ и кзпих си три хлѣвове сѣсъ онѣзи мангаре.*

Подобни конструкции се появяват в текста няколко пъти и винаги по един и същ начин: дадено съществително никога не е придружено с „предпоставен член”, когато се въвежда за първи път. *Онзи/онези* посочва човек/място/нещо, за което вече се е говорило, това местоимение изпълнява в такъв случай анафорична функция.

На две места се забелязват доста странни конструкции: ^{ма} *стѡ онози древо* и на *динѡтъ онзи*. Вторият пример, където присъстват пълен задпоставен и предпоставен член, може да се определи като грешка на писача или по-скоро като особена стилистична употреба на формата, която днес би могла да се счита за грешка (като съответствие на доста често чувана фраза *тези студентите, тези вестниците* и т. н.). Същото изречение присъства и в Свищовския дамаскин. От друга страна, това може да бъде остатък от по-ранните книжни обрати, когато книжовници са употребявали задпоставно местоимение *он-*, а тук е една от по-архаични черти на текста.

Ситуацията изглежда другояче, ако става дума за първия пример. Целият фрагмент сѣсъ *слѣзи* ^{ма} *стѡ онози древо* и *коги* са *поклонихъ* липсва в Свищовския дамаскин. Вероятно е добавен от втория копист, а освен това съдържа и надписана дума на от някой друг, който е нанасял различни дребни поправки по различни страници на дамаскин *Cod. D. Slavo 26* от 1799 г., попълвайки празни места, изоставени (умишлено?)

от копистите. За съжаление, единственият пример не позволява да се стигне до по-категоричен извод.

Преминавайки към падежни остатъци в системата на показателните местоимения, ще отбележим, че те се наблюдават във формите за третоличното местоимение за м. р. ед. ч. като:

- съставна част на склонени членувани думи (това са вече споменатите по-горе примери на *ста̀рца̀то̀къ*, на *тво̀инго̀то̀къ*, на *сина̀то̀къ*); тези форми са били живи в североизточните говори, а са се употребявали също под влияние на архаична книжнина. Отразяват тенденция за съкращаване на енклитичните членни форми [Велчева: 199];

- една обща косвена форма (на) *о̀но̀го̀къ*; остатък от старото склонение, образувана от съкратената частица *-зи* (-с-), използвана само при одушевени предмети: *Ѡ о̀ста̀та̀ на̀ ѝнѡго̀къ̀ ста̀рца̀, реко̀къ̀ на̀ ѝнѡго̀къ̀*. Това е доста рядко явление в паметници от това време, рядко също е и ударението на тези форми, което се намира върху сричката с демонстративна частица.

Форми от типа *то̀го̀ва̀, то̀мѡ̀ва̀* не се срещат в този кратък текст.

Системата на използвани показателни наречия изглежда по следния начин:

1. Качествени показателни местоимения са образувани от старата българска форма *так-*, към която е прибавена морфемата *-зв-* и показателна частица *-зи*, която засилва демонстративното значение. Така в изследвания текст се достига до форми *тѡ̀кѡ̀зѝ/тѡ̀кѡ̀зѡ̀зѝ*, отбелязани и в по-ранни паметници, характерни за източните говори. Те все още са използвани в търновско и разградско, независимо, че книжовната норма днес е различна. Ето и примерите: *Велѝко̀ нѣ̀що̀ до̀бро̀й̀ вѡ̀тѡ̀вѡ̀ны̀ хрѣ̀тѡ̀ны̀ пока̀я̀нѣ̀, и тѡ̀кѡ̀зѝ до̀бро̀й̀; , то̀гѡ̀с̀ мѡ̀ до̀дѝ помислѡ̀ тѡ̀кѡ̀зѡ̀зѝ*.

2. Наречията за количество в Житието на св. Мария Египетска присъстват с формата *то̀лко̀къ̀*, която е вероятно диалектен еквивалент на *то̀лко̀зѝ; , и то̀лко̀къ̀ бѐшѐ по̀хва̀ленѡ̀*.

3. Наречията за време се явяват много често и всеки път са изписвани по друг начин. Изглежда че двамата кописти не са познавали никаква орфографична норма за наречията от типа *то̀га̀зѝ*, ексцерпирано от нашия дамаскин като *то̀гѡ̀с̀, тѡ̀гѡ̀сѡ̀, тѡ̀гѡ̀зѡ̀, то̀гѡ̀зѝ, тѡ̀гѡ̀са̀*; вероятно наследници на старото *то̀гы̀*; *то̀гѡ̀зѝ ста̀на̀ тѡ̀тѡ̀ксѝ Ста̀рѝца̀тѡ̀; рѐчѝ Ста̀ имѡ̀кѡ̀на̀, тѡ̀гѡ̀сѡ̀ ѝ ка̀жѐ Ста̀рѐца̀тѡ̀ и др.*

4. Наречията за начин в този кратък текст са съжаление не са отбелязани.

5. Наречията за място, при които отсъства частицата *-зи* са следни: главно *та̀мѡ̀*, освен това *та̀мѡ̀* и *тѡ̀ка̀*; и *та̀мѡ̀ дѐтѡ̀ сто̀я̀шѐ*; и *до̀до̀х̀ до̀ тѡ̀ка̀*.

Следващата таблицата подрежда показателната система на местоименията и наречията в Житието на св. Мария Египетска, сравнявайки два дамаскина от IV тип – *Cod. D. Slavo 26* и Свищовския дамаскин, където е засвидетелстван източен говор (частицата *-зи*) с дамаскин от I тип – Тихонравовия дамаскин, съдържащ североизточен диалект (частиците *-ва* и *-зи*).

Таблица 1. Местоимения – съпоставка (в новобългарската транскрипция):

	<i>Cod. D. Slavo 26</i>	Свищовски дамаскин	Тихонравов дамаскин
форми за мъжки род	този онзи	този онзи	тоизи онзи
падежни форми	на оногосъ онози	на оногосъ онози	оногози оногова
женски род	тази	тази	тъзи, тази онъзи, онази
среден род	туй/туи	туй	това
множествено число	тези онези, унези, онъзи	тези онези, унези	тия тие
качествени показателни местоимения	тъквози тъквъзи	таквози таквъзи	такъвзи таквази
наречия за количество	толкосъ	толкосъ	толкова толкози
наречия за време	тогис, тугисъ, тугизъ тогизи тугиса	тогис, тогисъ, тугисъ тогизи	тогази
наречия за начин	<i>в достъпния фрагмент не се срещат</i>	тъй	така
наречия за място	таму тамъ тамъ	таму тамъ тука	тамо тука

Описвайки Житието на св. Мария Египетска от *Cod. D. Slavo 26*, не можем да не споменем и за глаголните форми. Според нас най-интересен е фактът, че на много места може да се намери съкратен инфинитив. Ще приведем всички примери на неговото присъствие:

а) след глагола ца в различни негови форми, в конструкции за означаване на бъдеще време: *дали ца тъ зе и мене, а тъ азъ гъ ца ѿплати, цешь намери голъмъ покой;*

б) след глагола недѣи при изразяване на отрицателна заповед: *надеи ма стрѣва, недеи кри ѿ мене ницо, недѣи ма остава.*

Наблюдава се известно колебание при създаване на формите от бъдеще време. Те могат да използват съкращения инфинитив, или, както в съвременния език, *ще + да* форма, или междинен вариант: *ще + да + да* форма. Ето и примерите:

а) съкратен инфинитив: *дали ца тъ зе и мене, а тъ азъ гъ ца ѿплати, цешь намери голъмъ покой;*

б) междинен вариант: *цѣ да прикажа, ца да оумрътъ;*

в) съвременен начин: *дали са ще намери нѣкъи, дали ще има нѣкой.*

По-долу привеждаме примери, с които да покажем мястото на дамаскин *Cod. D. Slavo 26* между останалите. Ще го направим чрез сравнение на откъси от Житието на св. Мария Египетска от следните сборници: Тихонравовия сборник от първи новобългарски тип, според Дьомина, Тиквешкия сборник, Свищовския дамаскин от четвърти тип новобългарски дамаскини и дамаскин *Cod. D. Slavo 26*.

Тихонравов дамаскин	<i>Cod. D. Slav. 26</i>
<p>Бѣше нѣкои члкъ на едѣнь монастирь палестинскыи, добръ и богоназливъ ѿ млада бѣше прѣель калѣрьство, името мв бѣше зѣсима. и какъ бѣше постникъ и дѣма имаше красна. и вѣренъ. и истинскыи. защо има и дрѣ зѣсима цо е еретигъ. ами тоизи дрѣгыи, вѣренъ, сичко прѣдание вѣжѣ дръжалше. и никога вѣние ѿ стѣын дѣми да велабне ами сѣкога стрѣ вѣжѣи на сѣцето си имаше. и правило и мѣлба и чѣтѣние ѿ младостъ дръжалше. в манастирь тоизи сѣдѣтъ, до, нѣ, годѣнь. се така прѣвѣываше хѣвѣе в манастирь.</p> <p>...и азъ мв рекохъ. дали цѣтъ, зе, и мене, да ида и азъ със тѣхъ. а тои ми ре. ако имашъ брашно да ѣдѣшь, и да дадѣшь ѿквсп на гимѣа, иди, кои ти вѣрни. азъ мв</p>	<p>Въ палестинската страна, бѣше Едѣнъ ѣромонѣ на име зѣсима. този старецъ бѣше тврѣдѣ добродѣтеленъ, и толкосъ бѣше похваленъ на добродѣтелъ, колѣкотв мнозина калѣгери ѿ околнѣрѣстныи монастири ѿхождаха многъ пѣте да чюатъ слово ѿ оустата на внѣгѣсъ старца. и легомы катв сѣдѣ в ѣнзи монасти до гдѣ Стѣри годѣны пѣдесетъ и три, тогѣ мв дѣди помислѣ тѣкѣзѣи.</p> <p>тоги рекохъ на вногѣсъ, дали ца тъ зе и мене; а той ми каже, акъ имашъ навланъ да дадѣшь никси та ни запира. ѿговѣрихъ и азъ и рекохъ мв, навланъ</p>

рекѡ. наистинѣ братѣ. азъ брашно нѣмамъ. ни двакати ѳмамъ. ами шѣ оти в гимѣата при тѣхъ и дѣ не шѣтъ а тѣе мѣ шѣтъ храни. и давѣ си шѣ тѣлоото си да чинѣтъ сѣс мене какъ ѳцѣтъ. и мѣслѣхъ като съ мнѡсына, сичиките да ги стѡр да кѡрѣватъ сѣс мене...

... и видѣ мѣ едѣнѣ члѣкъ като излѣзѣва. тѣ ми даде три мѣднѣшѣки, и рече ми, земѣ мѣнке. и азъ ги зѣе, и кѡпи сѣс тѣхъ, три хлѣбове. и попитѣ хлѣбарѣ. члѣче, кыдѣ е пѣтъ цю ѳде на ѳрданѣ. и казѣ ми. и подѣ, и излѣзѣ. и ѳдохъ течешѣком на пѣтъ. и плачу и питащѣ пондѣ до довечѣра, в црѣква стѡмъ ѳвѣннѣ крѣтлю...

Тиквешки сборник

Бѣѣ ѳетѣрь въ единоѣ палестинѣскѣ монастырѣ. житѣеѣ и словомъ зкращѣѣ ѿ самѣхъ пелѣѣ. възрастѣ имѣѣ мнѣшѣскимѣже вѣнѣчи. и вѣщѣми. зосима име старѣцъ томѣи. и не мнѣ никоже ѳака ѿ зосима ѣ. съ оубо зосима правѡвѣрни. всѣхъ вѣразъ пощенѣа и дѣла творашѣ. и вѣско прѣданѣе храниѣ. аще доитѣ пицоу нареци... самѣ въкоушашѣ. едино ... ло имѣвашѣ. немлѣчно еже пѣти прѣно. ѿ самого бо ѳюотѣства вѣданѣ вѣ въ монастырѣ. до петидесѣтнаго же лѣта сѣтвори въ немѣ...

рѣхъже къ немѡу поимѡутѣли оубо и мене, аще ѳдоу шнѣми. ѡнѣже рѣ ми аще имашѣ наемѣ и брашно, то никѡже ти небранѣтъ, рѣхъже къ немѡу вѣстинѡу братѣ наима и брашна неимамъ. нѣндѡу вѣлѣзѡу въ корабѣль съ ни, питати ме имѡутѣ. и не хѡте шѣ. тѣло бо имамъ и то дамъ имѣ за нанѣмъ, сего рѣ хотѣѣ ѡче ити наипачѣ да

нѣмамъ, амѣ ѳмамъ тѣло| и да са храниѣ и да ѳда до ѳѣрѣмъ безъ кирѣа. а тоѣ като чю тѣзы| дѣмѣ ѿ мѣне засмѣ са и пѣвѣгнѣ ѿ мѣне, а азъ авѣа Зѡсѣмѣа. нѣ че ѳмахъ добѣрѣ мѣслѣ да ѳда на ѳрѣмъ амѣ ѳцѣхъ да на|мѣрѣ и дрѣгѣ члѣцы, да мѣ стрѣватъ вѡлѣта.

и като ѿ|хѣжѣхъ ма видѣ едѣнѣ хрѣтѣениѣ и изѣади| три манѣре и ми даде за име хѣво зѣхъ ги истина| азъ и кѡпи хъ си три хлѣбове сѣс онѣзи манѣре| тамѣ питахъ одного члѣка кой патѣ оу|та|жда на ѳрданѣ и показѣ ми и тѣтакѣ плача хъ| и варѣвѣхъ в пѣтѣ и привечѣрѣ стѣгна хъ на храмѣ| стѡмъ ѳвѣннѣ прѣтичѣ

Cod. D. Slav. 26

Вѣ палестинѣската странѣ, бѣше едѣнѣ ѳерѡмонѣ| на име зѡсѣмѣа. този старѣецъ бѣше тѣрѣдѣ добродѣ|теленѣ, и тѡлѡкозъ бѣше похѣвалѣнъ на добродѣ|телѣ, колѣкотѡ мнозина калѡгерѣ ѿ околѡвѣрѣстнѣте монастырѣ| ѿхожда хъ многѡ пѣте да чюнатъ слѡво ѿ оуѣстѣта на| ѡнѣгѡсѣ старѣца. и легѡмѣ катѡ сѣдѣ в ѡнѣзи монасты| до гдѣ стѡри годѣны пѣдесѣтъ ѣ три, тогѣс мѣ дѡди| помѣслѣ тѣкѣвѣзы.

тогѣ | рекохъ на ѡнѣгѡсѣ, далѣ шѣтѣ зѣ и мѣне; а тоѣ ми кѣже,| акѣ имашѣ навѣлнѣ да дадѣшѣ никѣни та ни за|пѣра. ѿговѡ|рихъ и азъ и рекохъ мѣ, навѣлнѣ нѣмамъ, амѣ ѳмамъ тѣло| и да са храниѣ и да ѳда до ѳѣрѣмъ безъ кирѣа. а тоѣ като чю тѣзы| дѣмѣ ѿ мѣне засмѣ са и пѣвѣгнѣ ѿ мѣне, а азъ авѣа Зѡсѣмѣа. нѣ че ѳмахъ

приивѣрѣшоу множише рачители тѣло
моемоу...

изидохъ испривора црковнаго и бистро
идѣвахъ. видѣвжеме единъ нѣкто
изидоушоу, брѣце ти мѣдѣными въдѣ рекъ
възми мѣи моѧ. азже въземши коупихъ
ими. г. хлѣви въпросихже продающаго
хлѣви члѣче коудѣ е поутѣ на юрданъ.
и оуѣдѣвши врата соуша на тамо. абѣже
изидохъ текоуции. и идѣвахъ по поутѣ
плачношисе въпрашаюци поутѣ и днѣ
кончаваль вѣ во въ часѣ дне еѣга видѣхъ
и придѣхъ заходещоу слнцоу до цркве
иш"а крѣтла...

Свищовски дамаскин

В Палестинската странѧ, бѣши единъ
іеромонахъ на имѣ Зосимѧ. Този старецъ
бѣши тврѣдѣ добродѣтеленъ и толкосъ
бѣши похваленъ на добродѣтель, колкото
мнозина калогери от околорѣстните
монастыри отхождаха много пѣте да
чиюте слово от оустата на оногосъ стары.
И легомѣ, като седѣ в онзи монастыръ до
гдѣ стори старецъ години педесетъ и три,
тогисъ мѣ доди помислъ, такъ възни...

Тогисъ рекохъ на оногосъ, дали щѣтъ зѣ
и мене. А той ми каже: акс имашъ
навланъ да дадешъ, никси та ни запира.
Отговорихъ и азъ мѣ рекохъ: навланъ
немамъ, амѣ имамъ тѣло и да са хрѧнѣ
и да ѣда до іерсалимъ без кирѧ. А той
като чю тѣзи дѣми от мене, засмѣ са
и повѣгна от мене, а азъ, Авва Зосимѧ, нѣ
че имахъ добръ мыслъ да ѣда на
іерсалимъ, амѣ ищѣхъ да намѣре и дрѣги
человѣци да ми стрѣватъ волѣта...

добръ мыслъ да ѣда на ірлмъ амѣ ищѣхъ
да на мѣрѣ и дрѣгы члѣцы, да мѣ
стрѣватъ волѣта.

и като ѡхажѧхъ ма видѣ единъ хрѣтѣенинъ
и извади три мангере и ми даде за име
хво зехъ ги истина| азъ и кспихъ си три
хлѣбове сас онѣзи мангаре| тамъ питахъ
одного члѣка кой патѣ оута|жда на
іорданъ и показа ми и твтакси плачахъ|
и варѣхъ в пъто и привечрь стигнахъ на
храмъ| стомъ ѡванъ прѣтнч

Cod. D. Slav. 26

В палестинската странѧ, бѣше единъ
іеромонахъ на имѣ зосимѧ. този старецъ бѣше
тврѣдѣ добродѣтеленъ, и толкосъ бѣше
похваленъ на добродѣтелъ, колкото
мнозина калогеры ѡ околорѣстните
монастыри ѡхождаха много пѣте да
чиюатъ слово ѡ оустата на| вногосъ старца.
и легомѣ катъ съдѣ в ѡнзи монастырѣ до
гдѣ стори години педесетъ и три, тогисъ
мѣ доди помислъ тѣквѣзы.

тоги | рекохъ на вногосъ, дали щѣтъ зѣ
и мене; а той ми каже, акс имашъ
навланъ да дадешъ никси та ни запира.
ѡговорихъ и азъ и рекохъ мѣ, навланъ
немамъ, амѣ имамъ тѣло и да са хрѧнѣ
и да ѣда до іермъ без кирѧ. а той като
чю тѣзы| дѣмы ѡ мене засмѣ са и пѣвѣгна
ѡ мене, а азъ авва Зосимѧ. нѣ че имахъ
добръ мыслъ да ѣда на ірлмъ амѣ ищѣхъ
да на мѣрѣ и дрѣгы члѣцы, да мѣ
стрѣватъ волѣта.

<p>И катѣ ота́ждахъ, ма видѣ е́динъ хри́стїанинъ и изва́ди три ма́нгари и ми́ дѣди за имъ Хри́стово. Зе́хъ ги исти́на азъ и кспихъ́ три хлѣ́бови сасъ оне́зи. Тамъ пита́хъ е́дного чело́вѣка, ко́и пѣтъ ста́жда на юрда́н, и показá ми и тѣ́такси пла́чахъ врѣ́вѣхъ в' пѣ́тлю. И привѣ́черъ стигна́хъ на хра́мъ свето́мъ юа́ннъ...</p>	<p>и като ѿ хлѣ́жа х ма видѣ́ е́динъ хрѣ́тїенинъ и изва́ди три ма́нгере и ми да́де за име х во зе́х ги исти́на азъ и кспихъ́ си три хлѣ́бове сасъ оне́зи ма́нгаре тамъ пита́хъ о́дного члв́ка ко́и па́ть оу́та жда на ю́рданъ и показá ми и тѣ́такси пла́чахъ и ва́рвѣхъ́ в пѣ́тлю и привечеръ стигна́хъ на хра́мъ сто́мъ юа́ннъ</p>
--	---

Изследваният от нас паметник *Cod. D. Slavo 26*, част от българската книжнина от XVIII в. се отличава с редица черти на говоримия български език от този период, но може да се забележи и опит за архаизиране на езика. Книжовникът, поддържайки старата традиция, запазва оригиналното заглавие, с правилно склоняване на имената, както и постоянни църковни определения. Освен това към по-старите черти на езика може да се причислят и: остатъците от падежните форми, употребата на съкратен инфинитив след глаголите *ща* и *недей*. В текста намираме също, особено при втория книжовник, църковнославянското влияние, тоест използване на буква със звуковата стойност *я*. От този дамаскин ясно се личи, че той е писан на прост, разбираем за тогавашните хора език. Възможно е, че текстът е бил превеждан от някакъв по-ранен сборник, но преписвачът не е обръщал голямо внимание на спазването на езикови или правописни норми на източника. Дори от толкова кратък текст, какъвто е Житието на св. Мария Египетска, може да се изброят няколко черти, характерни за новобългарския език. Преди всичко това е аналитичният строеж на именната и местоименната система. Падежите се употребяват доста рядко, главно при имената от мъжки род. В текста присъстват също членни форми. На няколко места може да се срещне и склоняван член, който по това време присъства в живия говор. Много важна е също и появата на аналитични форми на бъдеще време, които се срещат заедно с по-старите форми със скращения инфинитив.

Сравнявайки текста на житие на св. Мария Египетска със съответните текстове от други сборници, стигнахме до следните изводи:

- според своето съдържание и правопис, това житие почти напълно съвпада с намиращото се в Свищовския дамаскин. Същевременно има големи лексикални и правописни разлики в сравнение с житията от Тихонравовия дамаскин и Тиквешкия сборник. Това вероятно дължи на факта, че и двата текста произхождат от един и същ, неизвестен в момента, сборник, създаден някъде в Свищовския регион. Тази теза

може да бъде подкрепена и от факта, че по своя състав Свищовският дамаскин доста се различава от изследвания от нас паметник, тъй като само девет от статиите са общи за тях.

- За източнобългарския произход на изследвания от нас дамаскин свидетелстват също така и присъщите му езикови черти, като употребата на кратките форми на притежателните местоимения във форма *мъ, тъ, съ*, използваната от преписвача система на показателните местоимения с частицата *-зи*, особено наречието на време: „*тогизи*”, членните форми от мъжкия род: *-о, -у, -ю*, силна редукция на гласните.

Вземайки пред вид всичко споменато, смятаме, че ръкопис *Cod. Slav. 26*, съхраняван в Центъра „Иван Дуйчев” е възникнал някъде в свищовския кръг и съвпада към четвъртия тип новобългарски дамаскини според класификацията на Е. Дьомина.

Bibliografia

- [Цонев 1940] – Б. Цонев, *История на българския език*, т. 1, С.
- [Христова, Джурова, Велинова 2000] – Б. Христова, А. Джурова, В. Велинова, *Опис на славянските ръкописи от центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев” към СУ „Св. Климент Охридски” XIV–XIX в.*, София, с. 73–82.
- [Демина 1985] – Е. Демина, *Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII века*, Ч. III, С.
- [Милетич 1923] – Л. Милетич, *Свищовски дамаскин. Новобългарски паметник от XVIII в.*, [w:] *Български старини*, кн. 7, С.
- [Велчева] – Б. Велчева, *Показателни местоимения и наречия в новобългарските паметници от XVII и XVIII в.*

Marcin Fastyn, Karolina Krzeszewska

ABOUT ONE PREVIOUSLY NOT RESEARCHED JOHN OF DAMASCUS MISCELLANEA SCRIPT DATING FROM XVII CENTURY

(Summary)

In the mentioned article the authors are looking closely at one of the previously not researched John of Damascus Miscellanea scripts, dating from XVIII century. The *Cod. D. Slavo 26* script, currently being held in Slavic and Byzantine Researches Centre „Ivan Duychev” in Sofia. The analysis is based on the text of the Life of the Mary of Egypt, being compared to the same life, contained by John of Damascus Miscellanea script of Svishtov. The manuscript is described and classified as the IV type of the New-Bulgarian John of Damascus Miscellanea scripts, according to Dyomina. The analysis of the specific language characteristics proves, that this manuscript has been written in the Svishtov region. In the appendix, the text is being compared with the same life, taken from Tikhonravov's, Tikvesh and Svishtov John of Damascus Miscellanea scripts.